Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2010 жыл 3-чю февраль, бараз кюн. №19 (18370)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ХАЛКЪЛА АРАЛЫ КЁРМЮЧ

Берлинде партнёрла эм инвесторла табылгъандыла

Къабарты-Малкъарны аграрийлери Берлинде бардырылгъан «Зелёная неделя» деген даражалы халкъла аралы ярмаркагъа ючюнчю кере къатышхандыла. КъМР-ни Правительствосуну Председатели Александр Меркуловну башчылыгъында ары баргъан делегацияны къауумунда республиканы эл мюлк эм аш-азыкъ министри Тембулат Эркенов, КъМР-ни Парламентини Аграр политика эм жер байламлыкъла жаны бла комитетини председатели Хажмурид Тлехугов, Къабарты-Малкъарны къырал эл мюлк академиясыны ректору Борис Жеруков, «Агентство инвестиций и развития КБР» учреждениины генеральный директору Тимур Махов, бир къауум район муниципалитетлени башчылары, республиканы агропромышленность комплексини алчы предприятияларыны келечилери болгъандыла.

Александр Меркулов айтханнга кёре, Къабарты-Малкъарны «Зелёная неделягъа» къатышыуу жаланда эл мюлк бёлюмню угъай, экономиканы реальный секторун айнытыугъа да ышаннгылы жолла ачады. Ол даражалы ярмарканы итогларын чыгъара, мурат толгъанды дерге боллукъду. Нек дегенде бизге тыш къыраллы инвесторла келирча эм Къабарты-Малкъарны продукция чыгъарыучулары тыш къыраллы рыноклагъа чыгъарча этилгенди.

- Республикада битеу аграр сектор тутхучлу айныр ючюн, ахшы мадарла этилгендиле, - дегенди КъМР-ни Правительствосуну таматасы. – Республиканы табийгъат-хауа болумлары эм мында жашагъанланы эл мюлк ишле бла кюреширге итиниулюклери бёлюмню айнытыугъа ахшы себеплик этедиле.

КъМР-ни Эл мюлк эм аш-азыкъ министерствосуну пресс-службасыны таматасы Светлана Самченко билдиргеннге кёре, бизден Берлиннге КъМР-ни агропромышленность комплексини алчы предприятияларыны онбешиси кеслерини продукцияларын кёргюзтюрге элтип баргъандыла.

Кёрмючню биринчи кюню окъуна Къабарты-Малкъарны делегациясына хайырлы болгъанды. Сёз ючюн, Къабарты-Малкъар Республиканы бла австриялы Engel фирманы араларында бирге болуп тахта кёгетлени жарашдырыу жаны бла меморандумгъа къол салыннганды. Бу келишимни чеклеринде бизге он миллион евро багъасы шёндюгюлю оборудование жибериллики.

Къабарты-Малкъарны эл мюлк илму-излем институту къабарты къумалы атланы сюйген халкъла аралы ассоциация бла илмуну арт жетишимлерини мурдорунда бирге ишлеуню юсюнден контракт къабыл этгендиле. Аны ахыр мураты - жууукъ эки жылны ичинде Германиягъа аллай атладан юч мингнге жууугъун жибериудю.

Республиканы къырал эл мюлк академиясы голландиялы VOSSEN фирма бла мал ашлыкъ битимлени жангы сортларын чыгъарыу жаны бла бирге ишлерге келишгенди. Андан сора да, институт бир къауум немецли фирмала бла тууарланы, къойланы, атланы жангы, файдалы тёлюлерин чыгъарыу жаны бла бирге ишлеуню юсюнден келишимле этгенди.

Агропромышленность комплексни техника кючюн жангыртыуну программасыны чеклеринде КъМР-ни эл мюлк эм аш-азыкъ министри Тембулат Эркенов Германияны бир-бир фирмалары бла республикагъа жюзюмчюлюкде ишлерча шёндюгюлю техника жибериуню юсюнден келишгенди. Сёз ючюн, тирлик жыйыучу жангыз бир германлы комбайн 250 адам этген ишни тамамлайды. Аллай агрегатдан бири бизге быйылны жаз башында келирге керекди.

«Зелёная неделягъа» къатышханла эм аны къонакълары бизден баргъан продукцияны качествосуна эм ариулугъуна уллу багъа бичгендиле, ол санда кондитер, макарон, чёплеу жау, ликёр-аракъы, коньяк, чагъыр, гара суу эм кеф этмеген ичгилеге, тузланнган тахта кёгетледен консервалагъа, бал изделиялагъа эм алмаланы сортларына.

Россей Федерацияны Эл мюлк министерствосу бизни республикабызны аграрийлери Берлинде ол даражалы эл мюлк кёрмючге къатышханларына уллу багъа бичгенди эм Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосун диплом эм майдал бла саугъалагъанды. КъМР-ни Эл мюлк эм аш-азыкъ министерствосу бла агропромышленность комплексни предприятиялары уа энчи дипломлагъа тийишли болгъандыла.

БЕРБЕКЛАНЫ Борис.

Фермерчилик

Биригиу алгъа элтир

Асанланы Магомет Сарский посёлокну тийресинде «Суфиян» фермер мюлкню къурагъанлы алай кёп болмайды. Атасы берген тёрт ийнек бла къош къурап башлагъан эди бу иш кёллю жаш. Бюгюнлюкде уа 300 гектар жерни арендагъа алгъанды. Анда урлукъ сепген, тирлик жыйгъан да малчыла кеслеридиле. Малланы саны 200-ге жетдирилгенди. Аладан 60-сы ийнекледиле. Бир кюннге 500 литр сют сауадыла.

Кертисин айтханда, юч жылны ысын энди эте башлагъандыла. Малланы санын 400-ге жетдирирге мурат барды.

Асан улуну жашлары Мурат, Азамат, Арсен, къарындашындан туугъан Асанланы Аскер, Атаккуланы Исмайыл, Баллилланы Тахир маллагъа кезиу – кезиу къарайдыла. Ийнек саууучула посёлкадандыла. Сютню къайры элтейик, къалай сатайыкъ деген къайгъы жокъду. Аны келип алып кетедиле. Кюн сайын ахча тюшгени сеичинде бек кёп иш тамамлагъандыла. Къыралны жанындан бир тюрлю болушлукъ алмагъанларын айтсакъ, сейир этерча окъунады. Ёнкюч ахча алыуну къайгъбепли кеслерине тап жашау онгла къуралгъандыла. «Къыйын заман, онг жокъду, иш тапмайбыз»,- деп тургъанла Асанланы Магометча жашларыбыздан юлгю алсала, иги боллукъ эди. Итиннген, айхай да, муратына жетеди.

Асанланы Магомет.

Османланы Алим.

Асанланы Арсен.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Суратланы автор алгъанды.

Пресс-конференция

Закон хар кимге да бирди

Тюнене Къабарты-Малкъарны прокурору Олег Жариков республиканы асламлы информация органларыны журналистлери бла бардыргъан пресс-конференцияда бек алгъа эсни озгъан жылны итогларына бургъанды. Прокуратура, дегенди ол, кесини ишин терроризм эм экстремизм къоркъуу не аз да селеймеген криминоген болумда бардыргъанды.

Россей Федерацияны Генеральный прокурорун буйрукъларын, оноуларын башчылыкъгъа алып ишлей, республиканы прокуратурасы право низамны сакълаучу органланы къыйматлы ишлерлерине къайгъырады. Законлукъну кючлеуню, адамланы эркинликлерин, къыралны эм жамауатны сейирлерин къоруулауну вопросларын дайым контрольда тутады. Надзорлукъ эм контрольлукъ этиу ишинде эсеп-регистрация жюрютюуде низамны кючлеу, оперативизлеу ишни игилендириу, терроризмге, политика эм миллет экстремизмге къажау кюрешни къатыландырыу, право низамны сакълаучу органланы къуллукъчуларыны жашауларына сугъанакълыкъ этгенлени законнга тийишликде жууапха тартыу бюгюнлюкде артыкъда керек болуп турады.

Ол тюрлю оюмладан, излемледен сора Олег Олегович быллай бир къауум шартда энчи тохтагъанды. Озгъан жылда белгили болгъан аманлыкъ ишлени саны 0,6 процентге ёсгенди. Дерт этип адам ёлтюрюу 27,5 процентге, уручулукъ 14,3, хыйлалыкъ 15,9, киши ырысхысына сугъанакълыкъ этиу 3,3, жоллада адам ёлген аварияланы саны 7,8 процентге азайгъандыла. Битеу алып айтханда, аманлыкъ ишлени арасында биреуню ырысхысына, мюлкюне сугъанакълыкъ этиу алгъынча кёплей къалады.

Ахыры 2-чи бетдеди.

къыралда – дунияда

Жер участкала толу хайырланыргъа керекдиле

РФ-ни Президенти Дмитрий Медведев Правительствону кезиулю жыйылыуун шахарланы, эллени къатларында кёп тюрлю сылтаула бла, ол санда къырал, край, область эм республикалы даражалы организацияланы, учрежденияланы, сынау станцияланы жерлерине саналып, не къыралгъа неда айтылгъан организациялагъа эм учрежденициялагъа файда бермей тургъан жер участкала бек кёп болгъанларын билдиргенди. Адамла уа, юйле ишлерге жер участкала алалмай айланнганларын чертгенди Президент. Эм ол болумну тюзетир ючюн, тийишлисича хайырланылмай тургъан жер участкаланы инвентаризациялауну эм хайырланыуну бардырыргъа кереклисин айтханды.

Тазалау жумушланы бардырыргъа тюшерикди

Правительствону Председатели Владимир Путин билим бериуню министри Андрей Фурсенко бла ишчи халда тюбешгенди. Ушакъны кезиуюнде министр къыралда билим бериу системаны шёндюгю кезиуню излемлерине кёре тюрлендире барыуну, школланы, иш усталыкълагъа юйретген орталыкъ эм бийик окъуу учрежденияланы ишлерин жангыча къурауну юслеринден къысха билдириу этгенди.

- Билим бериу системаны тюрлендире, игилендире бара эсек да, алыкъа иш усталыкъгъа юйретмегенлей, тюзюн айтханда, тийишлисича юйретмей «корочкала» берип къойгъан учрежденияла кёпдюле. Аллай «специалистле» уа ишни къурай да, башчылыкъ эте да билмейдиле. Ол болум ишибизге чырмаулукъ этеди. Профессиялы билим берген учрежденияланы ишлерин тинтигиз эм тийишли болмагъанларын жабар мадарла этигиз,-дегенди Правительствону башчысы.

Заказ - 4,5 миллиард сом багъасыды

Владимир Путин Ижевскедеги аскер сауутла чыгъаргъан заводда болгъанды. Аны башчылары, инженер-техниклери, ишчилери бла шагъырейленнгенди, ушакъла, сёлешиуле бардыргъанды. Жангы аскер сауутлагъа къарагъанды, аланы кёп къыралланы аскер специалистлери бек жаратханларын айтханды.

- Быллай сауутланы бизден сатып алыргъа деп тыш къыралла 4,5 миллиард сом багъасы заказ этгендиле,- дегенди премьер-министр.

«Хорлам башланнган шахар»

65 жыл мындан алда Сталинградда бир да болмагъанча уллу эм къанлы сермешле баргъандыла. Аланы кезиуюнде Сталинград, Юг-Восток, Дон фронтланы аскерчилери, алгъа барыуну башлап, Сталинградны кесинде эм аны тийресинде немешли фашистлени 22 дивизияларын (330.000 адам) къуршалап, аланы къутхарыргъа деп келген фашист аскер къауумну да ууатып, генерал-фельдмаршал Паулюсну эм 6-чы фашист армияны къалгъанчыкъларын жесирге алгъан эдиле. Ма андан башланнган эди 65 жыл мындан алда фашистлени артха айландырып сюрюу, Европаны къыралларын фашизмден азатлау да.

Тынчлыгъы болмагъан къырал

Алай айтыргъа боллукъду Иракны юсюнден. Саддам Хусейинни низамын кетерип, демократиялы къырал къурайбыз деп, АБШ бу къыралны уууучлагъанлы анда тынчлыкъ къуругъанды. Кюн сайын терактла, демонстрацияла, полициячыла бла сермешле халкъны тынчлыгъын алгъандыла, он мингле бла саналгъан адамла ёледиле, тас боладыла. История магъанасы уллу болгъан Кербала шахарда энтта да бир теракт болгъанды. Жерленнген машинаны атылгъаныны хатасындан 59 адам ёлгенди, кёпле жаралы болгъандыла .

Басмагъа **ХУЧИНАЛАНЫ Ануар** хазырлагъанды.

Эсепге чыгъарыу

Жамауат бла ишлеу кючленеди

КъМР-ни Архив службасыны бу кюнледе болгъан коллегиясында 2009 жылда ишни итоглары чыгъарылгъандыла эмда 2010 жылгъа борчла салыннгандыла.

Озгъан жылда тамамланнган ишлени юслеринден билдире, Къабарты-Малкъарны Архив службасыны башчысы Арсен Каров республиканы архив фондун сакълаугъа, аны къоркъуусузлугъун жалчытыугъа, анга жангы документле къоша барыугъа энчи эс бурулгъанын чертгенди. Андан сора да,къырал власть органланы, гражданланы бла организацияланы керекли информация бла жалчытыу баш борчладан бирине саналгъанын айтханды. Ведомствону битеу бёлюмлери да план кёрюмдюлерин 122 процентден асламгъа толтургъанларын белгилегенди.

Андан ары сёзюнде ол КъМР-ни Архив службасы граждан общество бла къаты байламлыкъда ишлегенин билдиргенди. Халкъгъа къаллай жангы документле тюшгенлерини, коллегиялада сёз нени юсюнден баргъаныны, китаплада бла журналлада къаллай архив шартла басмаланнганларыны юслеринден билдирилип тургъанды, юбилейлеге, байрамлагъа аталып кёрмючле бардырылгъандыла. «КъМР-де 2009-2013 жыллада къырал граждан службаны ишин жангыча къурау эмда аны айнытыу», «Информация общество» деген республикалы целевой программалагъа предложенияла хазыр этилгендиле.

Службаны специалистлерини юслеринден айта, Арсен Каров аланы усталыкъларын ёсдюрюуге уллу эс бурулгъанын чертгенди. Ведомствода ишлегенлени бир къауумуну Пятигорскеде къырал службаны Север-Кавказ академиясында окъугъандыла. Бир ненча адам а Москвада усталыкъларын ёсдюргендиле.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жангылыкъла

Медицина

Врачла билимлерин ёсдюредиле

КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосундан билдиргенлерине кёре, врачланы усталыкъларын ёсдюрюу жаны бла уллу иш бардырылады. Жыл сайын ол ишге республикалы бюджетден иги кесек ахча да бёлюнеди: 2009-2012 жыллада къоратыллыкъ ахча эки миллион бла тёрт жюз минг сом боллукъду, 2010 жылда уа алты жюз минг сом берилликди.

«КъМР-де саулукъ сакълауну 2007-2011 жыллада айныуу» деген программагъа кёре кадрланы хазырлаугъа тёрт миллион бла беш жюз минг сом къоратыргъа белгиленнгенди.

Озгъан юч жылны ичинде ординатурада окъургъа 131 адам, аспирантурагъа уа 46 специалист жиберилгендиле. Бу жыллада саулукъ сакълауда ишлегенлени хакълары эки кереге, участка врачланы уа юч кереге ёсгенди. Аны хайырындан участка врачланы саны 21 процентге кёбейгенди. Болсада элледе педиатрла бла бир-бир специалистле алыкъа жетмейдиле, жарсыугъа, медицина факультетни бошагъанла барысы да шахарлада къалыргъа сюедиле. Бу халны тюрлендирир ючюн, эштада, ишлерге ыразы болгъанланы ведомстволу жашау журт бла жалчытыргъа керекди.

Бизни корр.

Ахшы тёре

Акцияны быйыл да бардырлыкъдыла

Озгъан жылда Къабарты-Малкъарда Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министерство къурап «72 часа добра» деген республикалы акция бардырылгъанды.

Бу огъурлу иш эки кезиуге бёлюнюп ётдюрюлгенди. Аны биринчи кезиуюнде жандауурлукъ концертле, акцияла, ярмаркала бардырыу эм спонсорланы болушлукълары бла ахча жыйылгъанды. Ол ахчагъа жангыз жашагъан пенсиячыланы бла кёп сабийли къолайсыз юйюрлени жашагъан журтларына ремонт этгендиле эм ашарыкъла алгъандыла.

КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну жаш тёлю политика департаментини таматасы Анзор Курашинов айтханнга кёре, акция бардырылгъан кезиуде Черек, Чегем эм Прохладна районлада шуёхлукъну аллеялары къуралгъандыла. Дагъыда 12 элде орамланы, паркланы, эсгертмелени тёгереклерин эм аскерчилени къабырлары болгъан жерлени тазалау жаны бла субботникле ётдюрюлгендиле.

Нальчикде уа сабийле ойнарча майданчыкъ къуралгъанды. Волонтёрла череклени жагъаларын, жангыз къалгъан къартланы бахчаларын, больницаланы эм интернат-юйлени тёгереклерин кир-кипчикден тазалап, тийишли халгъа келтиргендиле. Къыйын жашау болумлагъа тюшген сабийлеге деп концертле къуралгъандыла, тюрлю-тюрлю экскурсияла бардырылгъандыла, саугъала этилгендиле.

Ахшы тёрени бузмай, министерство бу акцияны быйыл да бардырыр муратлыды.

Шахар

Юй башладан салыннган бузланы кетередиле

Ыйыкъдан да артыкъ заманнга созулгъан къыш сууукъла Нальчик шахарны коммунальный мюлкюню ишчилерин сынагъаннга ушайдыла. Юйлени жылыу эм ток бла жалчытыуда болгъан аварияланы кетеригенлей, башха хата чыкъгъанды: къар эрип, юйлени башларындан энишге бузла болуп салыннгандыла. Аланы шахарда болгъан битеу автовышкаланы болушлукълары бла кетередиле.

Дагъыда Нальчикни мэри сабий садланы, школланы, медицина учрежденияланы, жашау юйлени хайырланнган жашау журт-къурулуш кооперативлени, ЖЭУ-ланы, жашау журтлагъа оноу этген компанияланы бла биригиулени таматаларына юйлени башларындан салыннган бузланы кетерирча онгла къураргъа неда адамла алайдан къоркъуусуз жюрюрча буруула салыргъа буйрукъ этгенди.

Нальчикни администрациясы шахарчыланы къоркъуулу жерледен ётгенде сакъ болургъа чакъырады.

Фестиваль

Усталыкъларын кёргюзтгендиле

Хасанияны Культура дворецинде сабий тепсеу коллективлени «Здравствуй, Мир!» деген битеуроссей фестивальларыны шахардагъы кесеги бардырылгъанды. Анга Нальчикни битеулю билим берген учрежденияларындан 16 коллектив къатышханды.

Жалынчакъсыз жюри КъМР-ни халкъ артисткасы Елена Кардановады башчылыгъы бла фестивальгъа къатышханланы тепсерге усталыкъларына бу шартлагъа кёре багъа бичгенди: макъамгъа кёре къымылдай билгенлерине, артист болалгъанына, репертуаргъа, сахнада къурагъан сыфатха, кийимлени башхалагъа ушамагъанларына, тепсеу къалай къуралгъанына. Хар коллектив да бир жолгъа классикалы, шёндюгю эмда миллет тепсеулени кёргюзтгендиле.

Шёндюгю тепсеуледен эришиуледе (анга 14-15-жыллыкъла къатышхандыла) биринчи жерни «Антре» ансамбль (12-чи номерли школ) «Насыплы болугъуз!» деген тепсеу зарисовка ючюн чыкъгъанды, экинчисин- «Flesh Dance» коллектив (13-чю номерли школ) алгъанды, ючюнчю жер а 6-чы номерли школдан эки къызгъа берилгенди. Абадан къауумда (16-17-жыллыкъла) экинчи жерге 6-чы номерли школдан бройкерлени командасы чыкъгъанды, ала,чынтты эр кишилеча, «алтынны» 2-чи номерли лицейини къызладан къуралгъан тепсеу коллективине къойгъандыла.

Халкъ тепсеуледе уа гитчелени араларында бек игилеге 18-чи эмда 6-чы номерли школланы тепсеу къауумлары бла 25-чи номерли школдан «Ошхамахо» ансамбль саналгъандыла. Къарауучула 14-чю номерли школдан тепсеучюлени «Байрам исламейлерин», 16-чы номерли школдан «Басият» коллективни «Тау тепсеулерин» бек жаратхандыла эмда къарс ургъанларына кёре эслеринде кёпге дери тутарыкъдыла.

Фестивальгъа къатышханла Хасанияны Культура юйюню сахнасында ариу тепсеуледен, кийимледен бла ышарыуладан чынтты карнавал къурагъандыла.

Марианна ЧИПОВА.
Нальчик шахарны администрациясыны пресс-службасы.

Сталининград сермешге къатышханланы сыйлагъандыла 2 бет

Контракт бла юйюр къурау марда боллукъмуду? 3 бет

Ала кийиз 4 бет

«Баш борчубуз - адамланы ырысхыларына сууукъ къол жетмезча этиудю» 4 бет

Жамауат бла ишлеу кючленеди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Архивни таматасы дагъыда быллай шартла келтиргенди:бир жылны ичинде 140 минг чапырагъы болгъан 3555 документге реставрация этилгенди, энчи адамланы, жамауат-политика партияланы бла биригиулени документлерини 1234 иши бирге жыйышдырылгъанды, бузула тургъан жазыулары бла 726 къагъыт чапыракъ жангыртылгъанды, магъаналары артыкъда уллу болгъан 604 сурат документ ачыкъланнганды. Революциягъа дери кезиуню артыкъда магъаналыгъа саналгъан юч минг документине къаралгъанды. Аладан онбири башха бир жерде да болмагъаннга саналадыла.

Архив фондха министерстволаны, ведомстволаны, бийик окъуу юйлени, предприятияланы документлери къошулгъандыла. Битеу да сакъланыугъа 10,5 минг документ берилгенди.

КъМР-ни Президентини буйругъу эмда Правительствону оноуу бла КъМР-ни халкъларыны тарыхлары бла байламлы документлени ачыкълау жаны бла иш андан ары бардырылгъанды. Москваны, Дагъыстанны, Север Осетия-Аланияны, Чечен Республиканы,Карелияны да архивлеринден документлени копиялары берилгендиле, ала битеу да 166 болгъандыла. XVII ёмюрде КъМР-ни тарыхыны юсюнден эски орус тилде жазылгъан материалланы копияларын алыу жаны бла да кёп иш тамамланнганды. Ала Россейни къырал архивлеринден алыннган эрттегили актладыла.

Арсен Каров документлени къыралны бла гражданланы сейирлеринде эмда илму-тинтиу, ата журтну билиу муратлада не къадар тап хайырланыу, аланы социально-право сурамлагъа кёре бериу, тарых байлыкъларыбызны юсюнден халкъгъа билдирип туруу Архив фондну баш борчлары болгъанлай къалгъанларын чертип айтханды.

Ол озгъан жыл Терк областьны Нальчик округуна кирген эллеринде жашагъан юйюрлени тизмесини тёртюнчю томуну экинчи китабы чыкъгъаныны, алтынчы тому да басмагъа хазырланнганыны юсюнден билдиргенди. «Документальное наследие» деген республикалы фонд эмда «Бум-Банк» бла бирге «Архивы и общество» деген журналны тёрт номери чыкъгъанды деп къошханды.

Докладда белгиленнгенича, документледен «КъМР-де тиширыу къымылдау», «КъМР-ни къырал учрежденияларыны къуралыулары» деген жыйымдыкъланы хазырлау жаны бла иш андан ары бардырылгъанды. «Тимбора Кубатиевич Мальбахов. Сёлешиулери, статьялары, письмолары» деген китаб а Архивлени жюрютюу эмда архиография жаны бла ишлени битеуроссей конкурсларыны дипломуна тийишли болгъанды.

2010 жылгъа борчланы юслеринден айтханда, Арсен Каров бек алгъа гражданланы социальный жаны бла къоруулау бла байламлы къырал жумушланы тынгылы тамамлаугъа,документлени сакълауну, жыйышдырыуну, эсепге алыуну,аланы хайырланыуну жангы жорукълагъа кёре бардырыугъа артыкъда уллу эс буруллугъун чертгенди.

АБАЙЛАНЫ Анзор.

Закон хар кимге да бирди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Прокуратура башха кюч ведомствола бла биригип бардыргъан мадарланы хайырындан законлукъну, право низамны кючлеуде бир къауум жетишим болдурулгъанды. Сёз ючюн, уллу эм бек уллу аманлыкъчылыкъ 3,3 процентге азайгъанды. Ол тюрлю аманлыкъчылыкъны ачыкълау бюгюнлюкде республикада 52,7 процентди. Бир жаны бла ол кёрюмдю аман да болмаз. Алай хар мурдарлыкъны энчи алып къарагъанда, азды. Нек десегиз аллай уллу аманлыкъ ишлени хазна къалмай экиден бири ачыкъланмайды. Къыйынлыкъгъа тюшген адамла уа мурдарла, ачыкъланып, жазагъа тартылырларын жылла бла сакълайдыла. Сакъла да тур, андан не файда, мурдарла къолгъа тюшмей эселе, бирлени жашауларын, мюлклерин да сыйырып, эркин жашап тура эселе.

Олег Жариков федеральный законодательство алжаусуз толтурулур, миллетле аралы халла тутхучлу болур, экстремизмни жолун кесер ючюн, республикада оператив-излеу ишле тохтаусуз бардырылгъанлай турадыла, дегенди. Аны бла бирге ол бу ишде профилактика мадарлагъа айырып эс бурулгъанын чертгенди. Ал жыллада террорлукъ ишлеге жангыдан къарау, аланы ызларын табыу бюгюнлюкде бола тургъан аманлыкъланы ачыкълаугъа себеплик этедиле. КъМР-де терроризмге къажау регион комиссияны ол жаны бла ишин энчи белгилерчады. Аны болуп озгъан 8 жыйылыуунда республиканы политика, экономика жашаууна, къоркъуусузлугъун жалчытыугъа жарарча 19 вопрос сюзюлгенди.

Болсада, дегенди Олег Олегович, жашау магъаналы объектлеге террористлени заранлары жетмезча этиу артыкъ ышаннгылыды деп айталмайма. Нек дегенде ахчаны азлыгъы ол жууаплы ишни тийишли даражада бардырыргъа чырмау болгъанлай турады. Аны алайлыгъына да къарамай, биз аллай журтланы, мекямланы сакълау не халда болгъанын билирча 157 тинтиу иш бардыргъанбыз. Аланы кезиуюнде ачыкъланнган кемчиликлени кетерирча 131 кёргюзтюу этгенбиз, 41 мюлк оноучугъа эсгертгенбиз, бир адам административ жууапха тартылгъанды, къыралны сейирлерин къоруулар муратда сюдге 12 тарыгъыу къагъыт жибергенбиз.

Битеу алып айтханда, дегенди андан ары прокурор, федеральный къоркъуусузлукъну юсюнден законодательствону, миллетле аралы байламлыкъланы жалчытыу, экстремизмге къажау кюреш бла байламлы 2009 жылда законнга 367 бузукълукъ этилгени ачыкъланнганды.

Пресс-конференцияда прокуратураны жыллыкъ иши къол аязда болурча кёп шарт юлгю келтирилгенди. Анда бек алгъа сёз законнга хар ким да бирча боюн салыргъа кереклиси, терсликлери болгъанла жууапха тартылмай къалмазлыкъларыны юсюнден сёз ачыкъ баргъанды.

Журналистлени прокурорргъа соруулары кёп тюрлю эдиле. Жамауат организацияланы юслеринден сёз баргъанда, Интерфакс-югну корреспонденти Игорь Терехов, малкъар халкъны старейшиналарындан сора да, республикада башха жамауат организацияла болгъанларын белгилей, аланы юслеринден бир заманда сёз бармагъанына къалай къарайсыз? Ала да артыкъ бек интернационалист ниетли тюйюлдюле.

Прокурорну анга жууабы былай эди:

- Къайсы жамауат организацияны не этгенин, къаллай мураты болгъанын билебиз. Алай аланы жамауатны аллында къыралгъа терс келген, законнга бузукълукъ этген шартлары барды деп айталмайма. Ол зат жокъ эсе, биз аланы ишлерине къатышыргъа, жууапха тартыргъа эркин тюйюлбюз.

Быллай соруулагъа да прокурор къысха эм ангылашыныулу жууапла бергенди. Сёз ючюн, бусагъатда Нальчикде 2005 жылда 13-чю октябрьде къаугъаны кезиуюнде тутулгъанлагъа сюд этиле турады. Аны юсюнден не айтыргъа боллукъсуз?

Сюдню оноууна къатышыргъа биз эркин тюйюлбюз. Тарыгъыу болса уа, кесибизни полномочияларыбызгъа кёре терсликни тюзетирикбиз.

Республикада бузукъчула бардыла дейсиз, ала кимледиле? Жерлени юслеринден бир бирге дау айтыу къалмайды. Анга прокуратура къалай къарайды?

- Бузукълукъла болгъанларына не сёз барды. Агъачда бугъуп, къачып айланнганланы аз заранларымы жетеди жамауатха.

Жерлени юсюнден айтханда уа, Конституция Сюдню оноуу бизге законду. Ол толтурулургъа керекди.

Республикада малла урлау жылдан-жылгъа кёп бола барады ансы, азаймайды. Ол жаны бла прокуратурагъа тарыкъгъанла бармыдыла? Сиз алагъа болушамысыз?

- Керти айтасыз, малла урланыу эллилеге уллу жарсыуду. Бизге аны юсюнден тарыгъып келгенле бардыла. Бу жумушда жууаплылыкъ милицияны бойнундады. Биз анга эсгерте, къаллай тарыгъыула болгъанларын билдире турабыз. Координация советни бир жыйылыуун ол тюрлю тарыгъыулагъа атап бардыргъанбыз.

Пресс-конференция къуралыулу халда ётгенди. Прокурор, тынгылы жууап бермей, бир соруну да ычхындырмагъанды.

ТЕММОЛАНЫ Мухадин.

«Единая Россия» партияны Председатели В.В.Путинни регион жамауат приёмныйинде гражданланы приёмгъа алыуну 2010 жылда февраль айгъа

ГРАФИГИ

(Нальчик ш. Ленин ор.,48. Тел:77-00-40).

№ №	Тукъуму, аты, атасыны аты	Ишлеген жерлери, къуллукълары	Приёмгъа алыуну кюнлери	Приёмгъа алыуну заманы
1.	Маремуков Сафарби Хабасович	КъМР-ни Парламентини депутаты	1.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Шогенов Николай Забитович	Жер-жерли самоуправленияны шахар Советини депутаты		14.00-17.00
2.	Жанатайланы Алийни жашы Салим	КъМР-ни Парламентини депутаты	2.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Баков Руслан Барасбиевич	КъМР-ни Парламентини депутаты		14.00-17.00
3.	Саенко Татьяна Викторовна	КъМР-ни Парламентини депутаты	3.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Киримов Виктор Петрович	Жер-жерли самоуправленияны шахар Советини депутаты		14.00-17.00
4.	Темиржанланы Османны жашы Махти	Регион Политсоветни члени	8.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Кошеев Азамат Джабраилович	КъМР-ни Парламентини депутаты		14.00-17.00
5.	Барсагов Юрий Маремович	Жер-жерли самоуправленияны шахар Советини депутаты	9.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Шумахов Арсен Владимирович	КъМР-ни Парламентини депутаты		14.00-17.00
6.	Чеченланы Ахматны жашы Ануар	КъМР-ни Парламентини Председатели	10.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Таукенланы Малкъарбийни къызы Галина	Регион Политсоветни члени		14.00-17.00
7.	Бабаланы Хамидни жашы Хусей	КъМР-ни Парламентини депутаты	15.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Ашинов Сергей Владимирович	Жер-жерли самоуправленияны шахар Советини депутаты		14.00-17.00
8.	Афасижев Юрий Сафарбиевич	КъМР-ни Парламентини депутаты	16.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Панагов Максим Азаматгериевич	Регион Политсоветни члени		14.00-17.00
9.	Жанимов Руслан Мухамедович	КъМР-ни Парламентини Председателини биринчи заместители	17.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Гыллыланы Азретни жашы Ахмат	Регион Политсоветни члени		14.00-17.00
10.	Евтушенко Сергей Викторович	КъМР-ни Парламентини депутаты	22.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Шетов Мачраил Нугманович	Регион Политсоветни члени		14.00-17.00
11.	Башоров Хамид Тогидович	КъМР-ни Парламентини депутаты	23.02.2010 ж.	10.00 -13.00
	Дармилов Артур Георгиевич	Жер-жерли самоуправленияны шахар Советини депутаты		14.00-17.00
12.	Бицуев Вадим Георгиевич	КъМР-ни саулукъ сакълау министри	24.02.2010 ж.	10.00-13.00

ХУРМЕТЛЕУ

Сталинград сермешге къатышханланы сыйлагъандыла

Тюнене КъМР-де ич ишлерини министрини къуллугъун толтургъан Наурби Жамборов Ич ишлени Сталинград сермешге къатышхан ветеранларын Михаил Гончаренкону эм Сергей Марченкону алгъышлагъанды. Ала Уллу Ата журт урушда кишиликлерин кёргюзтгенлерин эм андан сора жыллада ич аскерледе бет жарыкълы къуллукъ этгенлерин белгилегенди, шёндюгю жаш тёлю аладан юлгю алыргъа кереклисин чертгенди. Наурби Барасбиевич республикада ич ишлени министри Юрий Томчакны атындан Михаил Степановичге бла Сергей Фёдоровичге алгъышлау письмола, ахча эм сыйлы саугъала бергенди.

МВД-ны эм ич аскерлени ветеранларыны советини председатели Борис Думаев а, ол кюн залда олтургъан къонакълагъа айланып, М.Гончаренко бла С.Марченко Сталинград сермеш башланып, ол бошалгъынчы къалай къуллукъ этгенлерини юсюнден аланы ёшюнлеринде орденлери эм майдаллары айтып тургъанларын чертгенди. Ала узакъ ёмюрлю, саулукълу болурларын сюйгенин билдиргенди.

«Шёндю ол жылланы юслеринден ким къалай сюйсе да алай айтады. Урушну кеси кёзю бла кёргенле уа алай кёп къалмагъандыла. Аны себепли кертини ёсюп келген тёлюлеге биз айтып ангылатыргъа керекбиз. Не заманда да школлагъа барып, окъуучула бла тюбеширге хазырбыз. Мен тарых кертилик къайтырыгъына ийнанама»,-дегенди Михаил Степанович.

Сергей Фёдорович да Сталинград сермешге ахырына дери къатышханын, жаралы да болгъанын, алай дагъыда, къайтып, къуллукъ этгенин да айтханды.

-Биринчи заманлада фашист аскерле алгъа чабыууллукъ этип, биз да артха бара эдик. Алай Сталинградны къатына жетгенде уа, артха бир атлам да этерге жарарыкъ тюйюлдю деген буйрукъ келеди. Ма алай бла хорлагъан эдик биз кючлю фашист аскерлени. Бюгюнлюкде уа мамыр жашауубузну сакъларгъа керекбиз,-дегенди ветеран.

Тюбешиуню ахырында ветеранланы туз-гыржын бла сыйлагъандыла, фронтовой жюз граммда къуйгъандыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

СУРАТДА: Сталинград сермешге къатышхан ветеранланы сыйлау.

Суратны автор алгъанды.

Акция

Ветеранлагъа - саугъала, гюлле

Белгилисича, республикада Уллу Хорламны 65-жыллыгъына аталып, тюрлю-тюрлю ишле бардырыладыла. Ол санда сабий садлада, прогимназиялада эм орта билим берген школлада озгъан жылны 16-чы декабринден башлап «Звёздная эстафета Победы» деген акция барады. Аны 13-чю кезиую 23-чю номерли орта школда ётгенди. Эстафетаны уа 65-чи прогимназия ётдюргенди. Школчула, устазла да акциягъа тынгылы хазырланнгандыла. Ол кюн жырлары, тепсеулери, къысха июнюнда, школну бошагъанларына аталгъан ингирде вальс тепсей, ойнай, кюле тургъанлай, уруш башланнганыны хапарын эшитедиле...

Сахнадан сабийле кетип, аланы орунларына къолларында автоматлары бла солдатла чыгъадыла. Ала уруш башланнганыны юсюнден назмула окъугъандыла, андан сора Москва къатында, Сталинград, Днепр, Ленинград, Курск, Кавказ ючюн баргъан къазауатланы юсюнден хапарлагъандыла. Андан сора

Анатолий Антонов бла Анна Шершова.

Акциягъа къатышханланы къаууму.

Сабийле ветеранлагъа жыр саугъа этгендиле.

сахна оюнлары бла ветеранланы, ары келген къонакъланы да къууандыргъандыла.

«Тейри къылыч» деген сабий организацияны къаууму уа Хорламгъа атап литература-музыкалы ингир къурагъанды. Ала энчи бу кюннге деп жарашдырылгъан сахнада урушну биринчи кюнлеринден хорламгъа дери хапарлагъан суратланы кёргюзтгендиле.

10-чу, 11-чи классланы окъуучулары 1941 жылны 22-чи сабийле уллу Хорламны байрамын кёргюзтгендиле. «День Победы» деген жырны айтхандыла.

Школну директору Суфьян Гергов ветеранланы алгъышлагъанды. Аланы кишиликлери болмаса эди, хорлам да болмазлыгъын айтханды. Кёп жерлешлерибиз ол ачы урушдан къайтмай къалгъанды деп, ала ючюн бир такъыйкъаны тынгылап турургъа чакъыргъанды.

Андан сора, сабийлеге айланып, ала ата-бабала келтирген Уллу Хорламны бютюнда бек багъаларгъа, аны болдургъанлагъа дайым да хурмет, сый-намыс берип турургъа кереклисин чертгенди.

Ол кюн школгъа келген ветеранла Валентина Калабухова, Анастасия Вожакова, Виктор Скицук, Анна Шершова, Алексей Малютин, Анатолий Антонов да сабийлеге уруш жолларыны юсюнден хапарлагъандыла. Школчула да аланы унутмазлыкъларын, аланы ышаныуларына кертичи боллукъларын чертгендиле. Ветеранлагъа саугъала, гюлле бергендиле.

Бу огъурлу ишни школну директоруну юйретиу жаны бла заместители Татьяна Мокроусова къурагъанды. Ингирни уа школчула Екатерина Долженко эм Лаура Шурухова бардыргъандыла.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Суратланы автор алгъанды.

Премьер

Правительство ставкаланы азайтханды

Россейлилени ипотеканы алыргъа онглары болургъа керекдиле, дегенди премьер Владимир Путин Правительствону Президиумуну жыйылыуунда. Ол себепден а жашау журтланы ишлерге бериллик кредитлеге юлеширге быйыл къошакъ халда 250 миллиард сом бёлюнюрюкдю. Ол ахча, деп чертгенди кабинетни башчысы, кредитлеге жыллыкъ ставканы 11 процентде тохташдырыргъа онг берликди.

Кризисден 1-2 жыл алгъа Россейде ипотека кредитлени ёлчемлери терк ёсе бара эдиле, ол сейир да тюйюл эди: ёнкючге алыннган ахчагъа болса да, гражданла кеслерини жашау журт болумларын игилендире эдиле, къырал да халкъына ахшы болушуп тургъанды. 2008 жылны ахырына уа кредитле бериу жаны бла тирилик арталлыда тохтагъанды, банкланы кёплери ипотека жаны бла ставкаларын биле-биле кётюрген эдиле эм жашау журтла ишлерге берилген кредитлени тыйып окъуна къойгъан эдиле.

- Бусагъатда уа иш тюзеле башлагъаннга ушайды. 2010 жылда биз жашау журтлагъа болушлукъгъа бёлюнюрюк ахчаны къошакъ халда 250 миллиард сомгъа кёбейтирге оноу этгенбиз, - дегенди Путин, министрлени кабинетлерине айланып.

Алайды да, ВЭБ ол жаны бла оноуланы теркирек тамамларгъа керекди. Нек дегенде банк кесини ырысхысын да 50 миллиард сомгъа кёбейтип, пенсия бла жалчытыугъа 160 миллиард сом бёлюрге борчлуду.

Ол источникден дагъыда 40 миллиардны уа Жашау журтлагъа кредитле бериу жаны бла агентствону кереклерине берирге деген предложение барды. Экспертлени оюмларына кёре, ол тюрлю мадар да коммерция банклагъа ипотека кредитлени багъаларыны ёлчемлерин 10-11 процентге азайтыргъа болушурукъду. Алыкъа уа ол тарих 14 процентден энишге тюшмей турады, ол орталыкъ кёрюмдюдю.

- Ол тюрлю ишни терклендиригизни тилейме, - деп буюргъанды премьер. – Жыл башланнганды, биз берген сёзюбюзге, белгилеген борчларыбызны толтурургъа кертичиле болургъа итинирге керекбиз, аланы юслеринден а биз 2010 жылны аллында айтхан эдик.

Кризисден сора чыкъгъан болумну тюзетиуде аны бла чекленип къалыргъа жарарыкъ тюйюлдю. Башха тюрлю социальный тёлеулени да кёбейтирге керекди, деп оноу этилгенди Правительствода. Владимир Путин предприятиялада иш юсюнде къыяулу болгъан адамланы санын азайтыуну юсюнден бегимге къол салгъан эди.

- 2009 жылда сакъат болгъанлагъа тёлеулеге 4,3 миллиард сом бёлюннген эди, 2010 жылда уа аллай ахча 4,5 миллиард сомгъа жетдирилгенди, - деп чертгенди Минздравсоцну башчысы Татьяна Голикова. – Анга тийишлиликде бу шёндюгю кризис болумда окъуна тёлеулени барысыны да ёлчемлери 2009 жылдагъылача къалгъандыла. Аны бла бирге уа энчи программалагъа да адамланы къошаргъа онг чыкъгъанды.

«**Известия**» газетден.

Жангы жорукъ

Контракт бла юйюр къурау марда боллукъмуду?

Адвокатланы айтханларына кёре, эр киши бла тиширыу айырылып башласала, бек къыйын иш мюлкню юлешиу болады. Бир-бир сюд процессле кёп жылланы барадыла. Аны эсге алып, шёндю жаш адамла той этгенлей, юйюр келишим (брачный контракт) къурайдыла. Нальчик шахар администрацияны ЗАГС бёлюмюню таматасы Валентина Шериева бу жангы ишни игиге санайды. Нек? Кёп жашла бла къызла жашау нёгер излеген кезиулеринде байлыкъгъа аслам эс бурадыла. Да сора къайдан билсин адам – ол кесинми сайланнганды, огъесе аны байлыгъынмы? Келишимде уа бай къыз: «Айырылсакъ, мени мюлкюм юлешинирик тюйюлдю, кесиме къаллыкъды» деген пунктну жазаргъа эркинди.

Быллай келишимни хазыр формасы жокъду, эр киши бла тиширыу аны кеслерини сейирлерин къоруупарча алай жазадыла. ЗАГС бёлюмню юристи Аслан Эздековну айтханына кёре, келишимге къол салгъанланы мюклери Россейни Юйюр кодексини 33-чю эм 34-чю статьяларына кёре угъай, келишимге кёре юлешинирикди. Совет жыллада адамланы быллай эркинликлери болмагъанды. Бусагъатда уа бизнес бла кюрешгенлени саны кёбейип барады. Аланы мюлклерин къорууларгъа жангы амалла керек эдиле, аны себепли законнга тюрлениуле кийирилгендиле.

Жаш адамла сюймекликге абаданладан эсе кючлюрек ийнанадыла, баям, аны ючюн болур жашланы араларында келишимни хайырланнганла аздыла. Экинчи неда ючюнчю кере юйюр къурагъанланы эм абаданланы араларында уа кёбюрекдиле. Болсада бу жангы жорукъ кесине жер табып тохташыр бизни республикада, тёрели болур деп айтыргъа алыкъа эрттеди. Ол битеу адамлагъа керекли зат да тюйюлдю. Бегирек аны бла предпринимательле хайырланырыкъдыла. Халкъны асламысы бай тюйюлдю, эр киши бла тиширыу айырылгъанларында, мюлклерин суд Россейни Юйюр кодексине кёре юлеширикди.

Специалистлени оюмларына кёре, келишимге кёре айырылгъанланы араларында тюйюшле болмайдыла, аны хайырындан эки тукъумну арасында жуууукълукъ да сакъланады, сабийлени жюреклери да къыйналмайдыла.

Ол шагъатда адамны эркинликлерине заран саллыкъ пунктла болмазгъа керекдиле. Сёз ючюн, хар инсан, Конституциягъа кёре, билим алыргъа эркинди. Эр киши келишимге: «Мен юй бийчеми жалчытыргъа бойнума алама, ол, бир вузда да окъумай, юйде олтурсун», - деген пунктну жазаллыкъ тюйюлдю.

Юйюр къуралгъанда, бай жуууукъ-тенгле багъалы саугъала этедиле: машинала, фатарла, уллу юйле. Быллай саугъа кимге берилгенини юсюнден къагъыт болса игиди, анга къошакъгъа къырал регистрация да. Алай болмаса, саугъаланнган затла юйюрню мюлкюча юлешинирге боллукъдула.

Жарсыугъа, бусагъатда чачылгъан юйюрле кёпдюле. Алгъын, бизни ата-бабаларыбызны заманларында, айырылгъан тёре хазна болмагъан эсе, энди бу ишге бир адам да сейир этмейди. Алай айырылыуну да айырылыу биледи. Мюлкню юлешалмай, жылла бла баргъан тюйюшле кимге керекдиле? Аланы хаталарындан аналары бла ёсген сабийле аталарына, жуууукъларына сууйдула. Юйюрню ич хапары элге жайылады. Тыш адамлагъа жетсе сёз, тюз оноуну сакъламa. Келишимни хайырындан а юйюрню проблемалары юйню ичинде къаллыкъдыла.

КъМР-ни Нотаральный палатасыны башчысы Ануся Целоусованы оюмуна кёре, алыкъа бизни республикада бу жангы ишге халкъ юйренмегенди. Кёпле: «Жуууукъларыбыз, тенглерибиз не айтырла? Башхала этмеген затны этсенг, терс къарайдыла»,-дейдиле. Айхай, жылла бла баргъан сюдле бир адамны да сейирсиндирмейдиле, келишим а, нек эсе да, кёп соруула чыгъарады. Бу жангы жорукъ бизни жашаубузда тийишли жерин алыр ючюн, баям, заман озаргъа керекди. Европада бла Америкада юйюр келишим жашау мардаладан бириди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Халкъ чыгъармачылыкъ

Ала кийиз

Малкъарлыланы, къарачайлыланы жашауларында кийизле бюгюнлюкге дери уллу жер алып келедиле. Ариулукълары бла, уста салыннган накъышлары бла таулу кийизле кёплени сейирсиндиргендиле. Отоуну айырмалылыгъы кийизни ишленнгени бла, аны багъасы бла белгиленнгенди. Кийиз кёп затха жарап келгенди: отоуну жасагъанды, юйню къабыргъасындан сууукъ урдурмазгъа жарагъанды, орундукъ орунуна, адетледе хайырланыргъа, тойлада алыу-бериу этгенде бернеге салыннганды, адырла тургъан тапкаланы жабаргъа эм а.к. затлагъа керекли болгъанды. Кюбюрле юсюнде къаланып, кийизле тукъумну къолайлыгъын, тиширыуланы ишге чемерликлерин белгилегендиле. Тиширыула болгъандыла, кийиз ийлеуню унутдуруп къоймай, ёсе келген тёлюлеге юйретип сакълагъанла.

Хар бир тюрлю усталыкъны къуралыуу миллетни тарыхындан, аны жашагъан жерини энчиликлеринден башланады. Малкъарлыла бла къарачайлыла бийик таулада жашагъанларысебепли асламында малла жайып, аны бла кечиннгендиле. Къачан да къолда болгъан къой жюнню хайырын алырча, хар неге жарашдыргъандыла аны: халы ийирип эшерге, чепкен согъаргъа, кийиз этерге. Бу ишле тынч болмагъандыла, алай жюнню бир юзмелтин да зыраф этмегенди таулу тиширыу. Кийизни изеу болуп, сабий къызла бла къарт къатынла, бары бирге болуп, алай ишлегендиле. Эм уста, айтхылыкъ кийизчи башчылыкъ этгенди къалгъанлагъа, аны уллулугъун, жюнню тюрсюнлерин, накъышланы къалай салынырыкъларын кеси къурашдыргъанды.

Ишленнгени артыкъ къыйын болмагъаны ючюн кийизлени тюрлюлеринден «Ала кийиз» халкъда бегирек жайылгъанды. Тойда эм адам ёлген жерде ала кийизлени жюрютгендиле. Хар юйню ичинде болгъанларындан сора да, кийизни бу тюрлюсю бла межгитледе да хайырланнгандыла. Бек гитче кийизлени узунлукълары 170, кенгликлери 70 см болгъанды. Атларына аланы «намазлыкъ» дегендиле. Намазлыкъны Меккагъа айланырыкъ жаны тёгерек этилгенди. Намазлыкълагъа салыннган накъышлада уа ислам динден келген ай бла жулдуздан сора, халкъ тейрилеге табыннган заманда къалгъан суратла да белгиленедиле: ючгюл оюула, кюнню тейриси, Голлуну кёргюзтген тёгерекле эм а.к. Тюрсюнлери хазна къолан болмагъанды, намазлыкъгъа хазырланнган жюнню боямагъандыла.

Кийизни ёлчеми неге хайырланырыгъы бла келишдирилгенди. Накъышланы салыннганлары да ишленнгени бла байламлыды. Кийимле эм адырла тургъан тапкаланы жабып, юйню ичин жасарча этилген **жыйгъыч кийиз** болгъанды. Жыйгъыч кийиз узун этилгенди, тюбю чачакъла бла жасалгъанды. Кийизни омакълыгъы уа-бир-бири бла ойнагъан, къара эм акъ тюрсюнлю жюнден ишленнген накъышладады. Быллай тюрсюню эрттенликде эртте, ингирде къарангы заманлада керек затны ажашмай кёрюп тапдырыргъа жарагъанды.

Бичген кийизле да юйге ариулукъ бергендиле. Кийизни бу тюрлюсю жангыра келген жашау бла бирге къуралгъанды. Аны накъышлары сыйдамдыла (техника врезного орнамента). Аны этерча тюкенден жюн бояула алынадыла, кийизчи эки-юч тюрсюн бла чекленип къалмайды. Бичген кийиз бла тапкаланы жапмайдыла, аны тагъылгъан жери тёшек башды. Сураты ортасындан кёзге урунурча салынып, жанларына азая барады.

Кийиз ийлерге къумалы къойланы жюнлери керек болгъанды. Кюз артында къыркъылгъан жюн бютюн бек жарагъанды, аны тюклери бири-бири бла иги чырмашхандыла. Бу жюнден этилген кийизле бёкем, базыкълыкълары бир кибик, накъышлары жайылмай, суратлары иги сакъланнганлары ючюн даражалы болгъандыла.

Ала кийиз.Къазахлыланы бла къыргъызлыланы кийизлерини накъышлары жаланда бир жанындан кёрюнедиле, биздеги ала кийизлени энчиликлери уа артындан, аллындан да бир кибик билиннген суратларындады.

Кийизни ишлегенде, уста алгъа аны тёгерегин, ортасында уллу тёртгюл накъышланы эм къауум жерин, къара жюнден ийленнген узун къалын ызлыкъла бла белгилейди. Ызы бла кийизни кёбюсю къалай тюрсюнлю боллукъ эсе да, аллай жюнден керекли кесеклерин бир кибик базыкълыкъ бла толтурады (къара не боз тюрсюнлю). Чийге (циновка) жайылгъан кийизликни башындан къайнар сапын суу къуюлады. Чийни жюн бла бирге буруп, кийизни ийлеп башлайдыла. Кийизликни суулай тюйюп, жерге уруп, аякъла бла малтап, къалын этедиле. Ишлеп бошагъандан сора, черекде чайкъап, кюнде къургъакъсытадыла. Хазыр кийиз къара бла акъ тюрсюнлю къатланнган халы бла жёрмеленеди.

Накъышланнганда, кийиз ючгюл дуулa бла эм тёртгюл лёкъумла бла жасалгъанды. Ортада уллу лёкъумла биринчи белгиленнгендиле, алагъа кёзле дейдиле. Кийиз кёз бек жайылгъан накъыш болгъанды Малкъарда, Къарачайда да. Кийизлени боз тюрсюнлерине бирде кёз къаматхан къызылгъа, сарыгъа, саргъылдым-къызылгъа боялгъан жюн къошулгъанды. Эртте заманда саргъылдым къызылгъа боярча жюнню тюртюню тамырларын хайырланнгандыла. Бояуда къайнатхан заманны ёнчелеп, жюнню саргъылдым, къызыл, мор этерге да жарагъанды. Саргъылдымкъызыл тюрсюнлю кийизле кёп заманны Малкъарны энчилигине саналгъандыла бу ишде.

Къара бояуну эмен бла жеркни къабукъларындан этгендиле. Онтогъузунчу ёмюрде уа къумукълула Кавказгъа сатаргъа маренадан этилген бояула келтирип башлайдыла. Жюн къызылгъа боялып бютюн жарыкъ бетли этгенди кийизлени. Сары эрик бла алма терекден а жашил бояу этерге болгъанды. Къалгъан тюрсюнле бла тюкен бояула чыкъгъынчы хазна хайырланмагъандыла таулула. Боялгъан жюн тюрсюнюн тас этмезча къайнатхан заманда суугъа кюл къошхандыла кёп миллетледе, таулу тиширыула уа Чегем ауузунда табылгъан сары топуракъны - къардауукъну-жаратхандыла бу ишге.

Жангы бояула чыгъа баргъаны бла ала кийизлени жасалгъанлары да тюрлене баргъанды. Алай кийизни асламы, алгъындача, къара, боз, акъ жюнден этилгенди.

Малкъарны беш ауузунда да кийизлени къауум энчиликлери сакъланнганды. Накъышланы бир тюрлюсю окъуна ауузлада бир кибик этилмегенди. Кийиз кёзню алсакъ юлгюге, алада накъышланы бир къарап башхалыкъларын эслерик тюйюлбюз, алай чынтты тинтсег а, биле-биле кёзге урунурукъдула энчиликлери.

Бахсан ауузунда тогъай къыйырны (бордюрное обрамление) жарты тёгерекле бла жасайдыла. Мында кийиз устала накъыш салыргъа энчи хунерлерин дагъыда кёп тюрлю зат бла ачыкълайдыла. Кёз кийизни суратланыуу да биринчи Бахсан ауузундан чыкъгъаннга саналады. Бахсанчыланы накъышлары бизни заманда Къарачайда жюрюй келедиле, къарачайлыланы кёбюсю мындан кёчгенлери себепли «бахсан оюу» дейдиле ала накъышларына бюгюнлюкде. Къатыш келген бир бири бла чырмашхан къыйын оюулагъа Къарачайда «къыйыкъ сабийле», Малкъарда уа «терс аякъ» дегендиле.

Холам, Бызынгы ауузлада ала кийизлеге салыннган суратланы энчиликлери кёзле гитче лёкъумладан къуралып ишленнгенлеринде болгъанды. «Алма терек» деген оюугъа мындагъы кийизледе терк тюберге боллукъду.

Бабугент, Холам, Бызынгы ауузла, Малкъар ауузундан айырылгъан жер - былада кийизле энчи накъышланнгандыла. Сурат кийизни ортасында угъай, узунлугъуна созулуп салыннганды. Бабугентде этилген кийизле кёп тюрсюнлю болмагъандыла, «къочхар мюйюз» деген оюу бла жасаргъа сюйгендиле устала ала кийизлени.

Чегем ауузунда да кийизчилени омакълыкъгъа энчи къарамлары болгъанын эслерге боллукъбуз. «Айры къаш», «чалдиш», «къылыч», «ючбармакъ» эм кёп башха накъышла къуралып, таулу тиширыула бла кийизлеге салыннгандыла. «Кёз мюйюз» деген оюугъа Малкъар, Холам, Бызынгы ауузлада тюберге болабыз. Кёз мюйюзге къошакъ болуп «ыргъакъла» келедиле. Ала кийизлеге «жулдузла» деген оюу да салыннганды.

Бу накъыш эрттегили заманладан келеди. «Жингирик оюу» деп да болады - эрттегили оюуладан бирине саналады, алай буруннгу заманладан бизге келтирген магъанасы унутулупду. Кийизни тёгерегине салыннган, бири бирини ызындан тизилген ючгюл накъышлагъа уа «быхчы оюу» дегендиле. Быхчы оюуну тёгереги жарыкъ бетли боялгъан жюн бла жасалгъанды. «Алма терек» деген накъышны къуралыуу андан келеди. Бирде алма терек къауум тюрлениуден сора «таукъ аякъ» оюугъа келишеди сыфаты бла.

Уста къоллу тиширыула жаратхан кийизлерибиз бары да сейирдиле ишленнгенлери бла. Кийиздеги накъышла кёп тюрлю магъананы жюрютедиле. Суратчы энчи оюмларын, сагъышларын, умутларын къагъытха салгъанча, кийизчи да этген ишине терен магъана салады. Накъышларында, тюрсюнюнде ачыкъланады ол.

Кийизни къуралыу жолу къарап кёрмезча узакъдан келеди, ол усталыкъны унутургъа эркин тюйюлбюз. Кёп ёмюрлени таулу тиширыула бу ишге къыйын сала келгендиле, ёсюп келген тёлюле уа аны унутургъа угъай, бютюн айнытыргъа борчлудула.

АППАЙЛАНЫ Жанна.

АХЧА

Керти эмда жалгъан купюра

Хайырланыуда бек кенг жюрютюлген мингсомлукъну бийик качестволу жалгъан купюрадан айырыргъа болушур мурат бла Россейни Ара банкы ол къагъыт ахчаны тыш кёрюмдюсюн тюрлендирирге оноу этгенди.

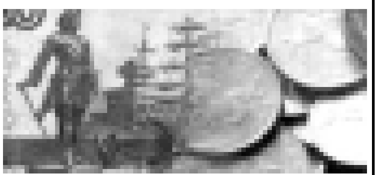

Аманлыкъчыла уакъланыргъа сюймейдиле

Озгъан жылда Россейде производство кризисни хатасындан энишге тюшген эди. Алай ётюрюк ахчаны чыгъарыучуланы юслеринден Ара банкны жангы статистикасына кёре уа, ол тюрлю аманлыкъчылыкъ «тутхучлулай» къалгъан айрыкамчыкъла 2009 жылда да бар эдиле. Аманлыкъчыланы жалгъан ахчаланы чыгъаргъан басма станокларыны ишлерини къыйматы 16 процентге кёбейген эди. Озгъан жылда Ара банк 155 минг сом жалгъан банкноталаны тапханды.

Аманлыкъчыла бютюнда бек жаратхан а мингсомлукъ купюра болгъанды, жалгъан ахчаны кёп къалмай 90 процентин ол тутханды. Аны сылтауу уа буду: жашырын бизнесни окъуна «файдасы» уллу болургъа тийишлиди. Ол муратха жетиуню бек тынч амалы уа мингсомлукъланы чыгъарыуду. Аманлыкъчыла 10, 50, 100 эм 500-сомлукъ жалгъан ахчаланы чыгъарыуну иги кесекге, кёп къалмай 2 кереге, азайтхандыла, алай уллу купюраланы бютюнда кёбейтгендиле. Къалай – алай десенг да - инфляция! Жалгъан ахчаланы чыгъарыучулагъа уакъ сомчукъланы басмалаудан кеслери сюйгенча файда тюшмейди. Быллай шартха эс бурурчады: 2009 жылда Ара банк эм багъа 5-минг сомлукъ жалгъан банкноталаны бирси жылдан эсе 9,5 кереге кёп ачыкълагъанды.

Алай болгъанлыкъгъа, жалгъан ахчаны чыгъарыучуланы ишлеринде да кёрюннгендиле, кризисни белгилери. Сёзсюз, жашырын ахча рынокну 16 процентге айныуу аман тюйюлдю, алай ол кёрюмдю 2008 жылда, 2007 жылдагъы бла тенглешдиргенде, 23 процентге кёбейген эди. Хау, кезиулю жылда сыйырылгъан жалгъан ахчаланы битеулю ёлчемлери, аллындагъындан эсе, эки кереге кёбейген кезиуле да болабола тургъандыла.

Энди уа не болгъанды? Ара банкны специалистлери ангылатханларыча, ишни башы россейлиле кеслерин, потребительлеча, къалай жюрютгенлериндеди. Кризисни хатасындан бизни адамларыбыз къоранчларын азайтыргъа, ырысхыларын аяулу жюрютюрге сюедиле. Кёпле, бютюнда бек уллайгъан адамла, ахчаларын къайда сакълайдыла? Хау, къошунчукълада. Аланы уа шёндю тёшек тюпле, жатар жерни кесеклери, крупала къуюлуучу банкала, туалетледе бачокла эм алагъа ушагъан башха затла алышындырадыла.

Ара банкда ишлегенлени оюмларына кёре, жалгъан ахчаланы басмалаучуланы станоклары 2009 жылда да иги ишлеген болур эдиле. Аланы продукцияларыны иги кесеги, баям, башда саналгъанча жерледе букъдурулуп тура болур. Иш а мындады: Ара банкны статистикасы ары башха банкладан келген банкноталаны тинтиуден къуралады. Башхача айтханда, ачыкъланнган жалгъан купюрала адамланы къолларында айландырылгъанладыла. Жалгъан ахчаны бир энчи кесеги тёшек тюпледе, жастыкъланы къууларыны ичлеринде да тура болур. Жалгъан ахчачыланы 2009 жылда ишлерини къыйматы да осал жанына ол себепденми тюрленнген болур? Бу соруугъа жууап табыуну да уллу магъанасы барды.

Купюраланы саны качествогъа кёчгенди

Сиз къолугъузда жалгъан ахчалагъа ышанып тургъан насыпсызладан болурмусуз? Бу соруугъа тюз жууапны магъанасы уллуду. Сиз банкга неда тюкеннге жалгъан ахчаны элтсегиз, операционист неда кассир милицияны чакъырыргъа керекдиле. Андан сора уа сиз, былайда мени бир тюрлю терслигим неда хатам жокъду деп, не бек кюрешсегиз да, имбашларында погонлары болгъан адамланы кесигизге жанларын аурутдураллыкъ тюйюлсюз.

Нек дегенде ала сизни айтханыгъызгъа ийнаннган эсселе окъуна, жалгъан банкнота сизге къалай бла эм кимден тюшгенин тохташдыргъынчы, башыгъызгъа бош этерик тюйюлдюле. Алайда да, сизни къолугъузгъа тюшген банкноталагъа бек уллу эс бурургъа керексиз.

Болсада биз алыкъа ол жаны бла эслиликге тийишлисича магъана беребиз деп айталлыкъ тюйюлбюз. Соруланы кезиулеринде тохташдырылгъаныча, россейлилени араларында ахчаны къолгъа ала туруп, банкнота къаллай болур деп атына – санына окъуна къарагъанла жаланда 37 процентни тутхандыла. Аланы араларында уа купюра керти болгъанына шагъатлыкъ этген бир ненча белгиден жаланда экисин билгенле окъуна бек аз тюбейдиле. Ара банкны специалистлери айтханларыча, 2009 жылда жалгъан ахчаланы кёплерини, сёз ючюн, 1-мингсомлукъ къагъытланы 96,9 процентини – качестволары бек кётюрюлгендиле. Аланы уа къоркъуусузлукъну жалчытырыкъ белгилери 4 эм андан да кёпдюле.

Ахчаны къоруулауну къаллай белгилерине бютюн кёп эс бурулгъанын аманлыкъчыла уста билдиле, жалгъан ахчалада аланы керти ахчаладагъылагъа ушатыргъа бек кюрешедиле, алай этерге къолларындан да келеди. Болсада бир-бирледе жангылычла да этедиле. Аланы адам кесини кёзю бла окъуна, алай бек къыйналмай, эслерге боллукъду.

Сёзсюз, статьяда айтылгъан затла бизге арталлыда керек тюйюлдюле, жалгъан ахчала манга бирда жолукъмагъандыла деп, къолланы булгъап айтырыкъла да табыллыкъдыла. Болсада алай этерге керек тюйюлдю. Ара банк 2010 жылда - мингсомлукъ банкнотаны модификация этерге - анга къоруулауну жангы белгилерин къошаргъа – белгилегенди. Жашау кёргюзтгенича, аллай тюрлениуле этилгенлеринден сора бир жыл озса, жалгъан ахчаланы чыгъарыучула да тириледиле, нек дегенде эски ахчаларын къолдан теркирек кетерирге кюрешедиле. Алайды да, багъалы россейлиле, кесигизни алдатмазгъа хазыр болугъуз.

Мингсомлукъ купюраны кертилигин кёргюзтген баш белгиле

Суу бетли белгиле
Суу белгиле банкнотаны сол эм онг жанларында (къыйырларында) орналыпдыла: сол тар къыйырда номиналны тарих белгилери, кенг къыйырда – Ярослав Мудрыйни портрети. Ахча къагъытны жарыкъгъа тутуп къарагъанда эм аны битеулю кёрюмдюсю бла тенглешдиргенде, суу белгиледе къараракъ эм жарыгъыракъ участокла да кёрюнедиле. Аны бла бирге уа керти купюрада къара бояулу участокла акъсыл бетлилеге аз-аздан айлана барадыла.

Микроперфорация
Керти банкнотаны тешикчиклери тюзле болургъа, бармакъ бла тийгенде, сезилирге керек тюйюлдюле.

Бояу бетин тюрлендирген белги
Ярославльни герби, ахчаны ары-бери бюкгенде, наныкъ бетлиден жашилирекге тюрленирге керекди.

Уллайтылгъан рельеф
«Билет Банка России» деген жазыуну бармагъыгъыз бла сылап кёрюгюз. Аны юсюнде дубурчукъла бардыла, аланы бек тынч сезериксиз.

Кёрюулери къарыусуз адамлагъа керекли белги.
Ахчаны къагъытындан къалынырaкъ жагъылгъан, аланы адам къолу бла тийип сезген бояу белгичикле.

Орнамет сызлыкъ
Ахчаны тыш бетини сол жанында эм арт бетини онг жанында башындан энишге баргъан орнамент сызлыкъ барды. Банкнотаны жарыкъгъа тутуп къарагъанда, орнамент сызлыкъны боялмагъан элементлери ахчаны бирси жанындагъылача бояуладан толадыла.

Къоруулау халы
Къагъытха къоруулау халы сингдирилипди, башындан энишге барады, жарыкъгъа тутсагъыз, тынч кёрюнеди.

Къоруулау жибек халыла
Ахча къагъытха сары-къызгъылдым, къызыл эм жарыкъ – жашил жибек халыла сингдирилипдиле.

«**Комсомольская правда**» газетни 2010 жылда 10-чу январьда чыкъгъан номеринден.

Специалистни сёзю

Бахча къураyну жорукълары

Жерни участкалагъа юлешиу

Жаз башы келирине ай тенгли бир къалгъанды. Малкъарда да тахта кёгетле ёсдюрюуге халкъны асламысы эс бургъанын эсеплесек, регионда жюрютюрле келген жорукъланы эсге алып ишлерге керекди. Сёз ючюн, бир битимни бир жерде кёп жылланы ёсдюрюп турсагъыз, жерни тымы терк азайырыкъды, тирлигигиз да анга кёре аздан аз бола барлыкъды. Бир-бир битимлени уа бир жерде 3 жылдан кёп заманны ёсдюрюрге жарамайды. Малкъарда уа картофну, нартюхню, хобустаны, быхыны, хыярны бир жерде 4-5 жылны, андан да кёп заманны ёсдюредиле, сора тирлик аз болады деп тарыгъадыла.

Эртде жетиучю тахта кёгетле ёсдюрюлген жерге экинчи жылда да алайда аллай битимлени ёсдюрюрге жарамайды. Барындан да игиси – тахта кёгетле ёсдюрлюк жеригизни 4 неда 5 участкагъа юлешигиз, сора алада тахта кёгетлени ёсдюрюуню алышындыра туругъуз.

Битимле да кеслерине келишген болумланы сюедиле

Малкъарлыла ёсдюрюучю тахта кёгетледен жылыны сюйгенле нашала, помидорла, татлы чибижи, айлыкъ турмала, баклажанла, къудоруладыла, къалгъанлары сууукъгъа тёзюмлюледиле. Жылылыкъны сюйгенлени сууукъгъа тёзюмлюле бла къатышдырсагъыз, бай тирлик жыярыкъ тюйюлсюз - ол эсигизде болсун.

Жылылыкъны сюйген битимлени урлукълары хауа 12-15 градусха дери жылынса чирчик этип башлайдыла, 25-30 градусха дери жылынса уа – терк ёсюп тебирейдиле. Сууукъгъа тёзюмлю битимлени урлукълары уа жылылыкъ 2 градус болса зыгытланып башлайдыла, 18-25 градус жылылыкъда уа бек терк айныйдыла.

Тахта кёгетле ёсдюрюуде уллу чурумладан бири сууду – аны жетишмегени, бир бирде уа - асыры кёплюгю. Аз болса битимле иги айнымайдыла, - тирлик азайырыкъды, артыкъ кёп болса да иги тюйюлдю – бир-бир битимлени уакъ тамырлары, кислород жетишмей, чирип кетедиле – ол да тирликге заранды.

Тахта кёгетлени 80-90 проценти, бир бирлерини андан кёбю окъуна – сууду. Бир килограмм хобустаны ёсдюрюрге 120 килограмм суу кетеди. суу жетишмесе ол баш этерик тюйюлдю, айлыкъ, жыллыкъ турмала да агъач кибик къаты болуп къаладыла, терк окъуна ёзек чыгъарып, гюл этедиле (чагъадыла). Ол себепден, тахта кёгетлени бай тирлигин жыяр ючюн, аланы дайым да суугъарып турургъа керекди. Суу артыкъда хобустагъа, нашалагъа, ийисли ханслагъа бек керекди. Ол жетишмесе да помидорла, къызыл чюгюндюрле, быхыла артыкъ бек къыйналмайдыла. Суу топуракъда кереклисинден кёп болса уа тамырлагъа хауа бармайды, алай эсе битимле къуруп кетерикдиле.

Топуракъны тымлылыгъын айыра билигиз

Топуракъ къаралдым болса, ол бай тирликли боллукъ сунадыла кёпле. Терс оюмду ол. Топуракъ не тюрсюнлю болсада, анда микроэлементле жетишмеселе, неда тузу, тытыры, ачы затлары (кислотность) мардадан кёп болсала, ол жерден бай тирлик алаллыкъ тюйюлсюз. Топуракъны тымлы, тирликли этер ючюн не кереклисин билирге сюе эсегиз, аны лабораторияда тинтдиригиз, жерге ала айтхан элементлени беригиз (тюкенледе бардыла ала).

Топуракъны тымын игилендириуню къолдан келир амаллары да бардыла. Бек игиси – чириген мешхутду. Аны тоннасына бир кесек фосфор (суперфосфат) бла калий туз (4-5-шер килограмм) къошсагъыз ол бек иги семиртгичди. Къалгъан-къулгъанланы, чапыракъланы, уакъ бутакъланы окъуна да, топуракъ бла къат-къат жыйп, чириме къоюгъуз. Иги семиртгичди ол да. Мылы болса терк чирийдиле алай жыйылгъан къалгъан-къулгъанла. Суу къуя турсагъыз а – бютюн да.

Ачылыгъы (кислотность) болгъан бахчалада хобуста, айлыкъ эм жыллыкъ турмала, помидорла ёсдюрсегиз чогъеж боллукъ тюйюлсюз. Аллай топурагъы болгъан бахчагъа бир кесек тытыр чачмасагъыз сохан, сарымсах, къудору эм наша бай тирликли боллукъ тюйюлдюле. Тузлу жерледе нашала, сохан, быхы да иги айнымайдыла.

Тахта кёгетле артыкъда тюз неда тёшюрек кюнлюм жерледе тирликли боладыла.

ХУЧИНАЛАНЫ Ануар,
агроном.

Мюлк сакълау

Ишсизлик кёплени борбайларындан алгъан, жамауат жашауда тутхучлукъ къарыусузгъа кете баргъан кезиуде уручулукъну жолун кесиу тынч болмагъаны баямды. Артыкъда мекямланы, журтланы, мюлклени аманлыкъчыладан сакълау бюгюнлюкде къыйын ишледен бири болгъанын айтыр кереклиси окъуна жокъду. Бизни штатда болмагъан корреспондентибиз Елена Смородa КъМР-де МВД-да ведомстводан тышында охрананы объектлени эм адамланы ырысхыларын техниканы болушлугъу бла сакълауну къурау жаны бла бёлюмюню таматасы милицияны подполковниги Гайыланы Ханапий бла аны юсюнден ушакъ этгенди.

Ол ушагъыбызны былай юлгюле бла башлагъанды: озгъан жылда жангы технологияланы бла амалланы жашаугъа сингдирилгенлерини хайырындан, фатарланы, энчи юйлени уручуладан къоруулау 6,7 процентге игиленнгенди. Адамланы энчи ырысхыларын сакълагъан жерле 53,9 процентге ёсгендиле. Аллай шартлары бла бизни республика битеу Россейде бек игиледен бирине саналады.

«Баш борчубуз - адамланы ырысхыларына сууукъ къол жетмезча этиудю»

- Ханапий Махтиевич, аллай жетишимле болдурур ючюн, ведомстводан тышында охрананы управлениясыны энчи составы, баям, таза да кёл салып ишлей болур?

- Анга уа не сёз. Алай бизни ишибизде аны бла бирге техника мадарланы уста хайырлана билиуню магъанасы уллуду. Алайсыз биз сокъурлагъа, сангыраулагъа тенгши болур эдик. Ол а бизни харкюнлюк ишибизни алгъа элтеди. Аны алайлыгъына шагъатлыкъ этерча быллай юлгюле келтирирге сюеме. 2009 жылны ахырына республикада охрананы бирикген арасында 1968 объект, адамланы энчи ырысхыларын сакълагъан 587 жер эм 1190 фатар болгъандыла. Аланы саны тохтамай ёсе баргъанды. Алай эсе, адамланы, мюлк иелени бизге ышаныулары уллуду.

Аладан тышында да, кнопканы басханлай, бек терк болушлукъ берилген 918 объект, адамланы энчи ырысхыларын сакълагъан 248 жер эм 95 фатар бардыла. Шахарлада, районлада УВД-лада бла ОВД-лада бир жерден къарап кёрюп турурча 59 пульт ишлейди.

Не айтсакъ да, бизни баш ишибиз аманлыкъчылыкъгъа, уручулукъгъа къажау кюреш бла байламлыды. Кече, кюн да сакъ болуп турургъа керекбиз.

- Быйыл жылны къалай башлагъансыз, белгилеп айтырча шартларыгъыз бармыдыла?

- Айхай да, бардыла. Жылны биринчи айы толу бошалгъынчы окъуна республикада бизни охранабыз 135 аманлыкъ ишни жолун кесгенди. Аладан бешиси бизни ышаныуубузда болгъан объектлеге чабыууллукъ этилгенлери бла байламлыды. Административ право низамгъа бузукълукъ этгенледен да 2130 адам къолгъа тюшгендиле.

- Сиз кесигизни тюзюнлей ишигизден сора да, милицияны битеулю борчун толтуруугъа да тири къатышханыгъыз хакъды. Аны юсюнден не айтырыкъсыз?

- Хау, ол алайды. Охрана да КъМР-де МВД-ны бир бёлюмюдю. Биз барыбыз да аманлыкъчылыкъгъа къажау кюрешебиз.

Сёз ючюн, озгъан жылда республикада битеу да 9 мингнге жууукъ аманлыкъ иш этилгени ачыкъланнганды. Аладан 2576-сын жамауат къоркъуусузлукъну милициясы тапханды. Битеу аманлыкъланы 3240-сы уа юйлени тонау, уручулукъ бла байламлыды. Ич ишлени органлары бла биригип кюрешген кезиуде да ведомстводан тышында охрана 135 аманлыкъ иш ачыкълагъанды. Бир сёз бла айтсакъ, озгъан жылда бизни адамларыбыз сакълагъан юйледен, мекямладан жангыз бири тоналмагъанды.

- Жамауат бла, асламлы информация органла бла байламлыгъыгъыз къалайды?

-Бизни харкюнлюк ишибизге басма, телевидение, радио бек уллу себеплик этедиле. Биз аланы юслери бла жамауатха тилеклерибизни айтабыз, эсгертир затларыбызны билдиребиз. Ол а аманлыкъчылыкъгъа къажау кюрешни бек къолайлы профилактика мадарларындан бирлериди.

Сёз ючюн, озгъан жылда газетледе 43 статья басмалагъанбыз, эки брифинг бардыргъанбыз, телевидениеда 13 бериу, радиода да беш бериу къурагъанбыз. Ала бла бирге биз адамлагъа кесибиз охрана жумушларыбызны ангылатырча, аланы тарифлерин билдирирча 2100 реклама бергенбиз, ведомстводан тышында охрананы бёлюмлерини барысыны да халкъ бла байламлыкъ жюрютюрге къуллукъ этген телефонларын баям этгенбиз.

- Хар ишни башы кадрладыла деп айтылыучусуча, сизде ол жаны бла болум къалайды?

- Биз къырал учреждениябыз. Ол жетишимли ишлер ючюн, бизде билимли, низамлы, адепли, жууаплылыкъны сезген специалистле къуллукъ этерге кереклилигин эсибизде тутабыз. Адамларыбыз ол излемлерибизге толу келишедиле деп таукел айталлыкъма. Экинчи жанындан, управлениены оноучулары аланы хазырлаугъа, жашау, урунуу болумларын игилендириуге не аз да уллу кёллю болмайдыла. Ол тюрлю къайгъырылукъ кесини хайырын бермей да къоймайды.

Озгъан жылда федеральный бюджетге ётдюрюрге белгилеген планыбызны 106,4 процентге толтургъанбыз. Управлениены битеу бёлюмлери жылны жетишимли бошагъандыла. Ол а кадрларыбызны бир акъылгъа сыйынып, бир мурат бла ишлегенлерини хайырынданды.

- Жангы жылда муратларыгъызны юсюнден не айтыргъа боллукъса?

- Бек алгъа жашау магъаналы объектлени аманлыкъчыладан сакълауну, адамланы ырысхыларына къол жетмезин жалчытыуну баш борчубузгъа санайбыз. Андан сора болгъан техника онгларыбызны не къадар толу хайырланыргъа, кадрланы усталыкъларын ёсдюрюрге дайым да эс бургъанлай турлукъбуз.

Ушакъны **Елена СМОРОДА** бардыргъанды.
Сурат авторнуду.

Шериева Соня Сахат-Гериевна

Къабарты-Малкъарны культурасында ишлегенлеге уллу бушуу сынаргъа тюшдю, культурабызгъа киши да къайтаралмазлыкъ къоранч этилди. КъМАССР-ни, РСФСР-ни да сыйлы артисткасы Шериева Соня Сахат-Гериевна 82-жыллыгъында дуниядан кетгенди.

Шериева Соня Сахат-Гериевна 1929 жылда 28-чи январьда Каменномостское элде туугъанды. Республикада художестволу самодеятельность коллективлеге къарау бара тургъан заманда, Север Кавказда бек иги къобузчуладан бирине саналгъан Кураца Каширгова Зольск райондан школчу къызчыкъны ариу тепсегенине, субай санларына эс бургъан эди. Ма алай бла айтылып башланнганды Соня Шериеваны аты. Аны фахмусуна асыры сейир этгенден,поэтесса Инна Кашежева «Незаходящее солнце» деп, назму атап жазгъан эди. Ариу сыфаты уа Мария Темрюковнаны таш суратына салынып, ёмюрлюк болгъанды.

1946 жылда Соня Сахат-Гериевнаны ол заманнга иги кесек сынау жыйышдыргъан Къабарты жыр,тепсеу къырал ансамбльге аладыла. Ол анда тепсеген жылларында ансамбль,битеусоюз эмда битеудуния фестивальлагъа къатышып, лауреат деген атха кёп кере тийишли болгъанды.

Республикадан тышында тепсегени, артыкъда Къабарты-Малкъарны Москвада ол айтхылыкъ Кюнлерине къатышханы Соня Шериеваны жашауунда энчи магъананы тутады. Субай къыз, уллу къыралны бек узакъ жерлеринде да миллет тепсеу искусствону уста кёргюзтюп, тамашагъа къалдыра эди. Ол тепсеген «Кафаны» бла «Исламейни» кёп жерледе аны хайырындан таныгъандыла.

Арымай-талмай усталыгъын ёсдюрюрге кюрешгени, табийгъат берген субайлыгъы, уллу тирилиги ючюн да Шериева Кавказны бек уста тепсеучюлерине саналгъанды. «Кафаны бийчеси» деп да анга бошдан айтмагъандыла. Ол кинолада, телефильмледе да ойнагъанды. Культурада бла искусствода кадрланы хазырлаугъа тири къатышып, республиканы миллет тепсеу искусствосун айнытыугъа уллу къыйын салгъанды. Чыгъармачылыкъ ишинде жетишимлери ючюн Соня Шериева «Жигер урунууу ючюн» деген юбилей майдал бла, Урунууну Къызыл Байрагъыны ордени, «Уллу Ата журт урушну жылларында жигер урунууу ючюн» деген юбилей майдал бла, Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну Сыйлы грамоталары бла саугъаланнганды.

Соня Сахат-Гериевна Шериеваны жарыкъ сыфаты аны таныгъанланы, сюйгенлени барысыны да эслеринде кёп заманлагъа сакъланырыкъды.

Каноков А.Б., Чеченланы А.А.,Меркулов А.В.,Жамборов В.С.,Атабиев И.К.,Барагунов Р.Э.,Беев А.Т.,Бозиев Н.М.,Вороков В.Х.,Гасташева Н.К.,Дышекова М.Р.Докшоков М.И.,Жанимов Р.М.,Рахайланы А.И.,Сабанчиева Р.К.,Саенко Т.В.,Таов П.К.,Темирканов Б.Х., Уяналаны К.Х-М.,Фиров Р.Б.,Хагасов З.А.,Хафицэ М.М.,Шетов М.Н.,Энейланы М.Х.,Эфендиев К.К.

Футбол

Команданы мурдору сакъланнганды

Бу кюнледе «Спартак-Нальчик» кесини кезиулю хазырланыууна 17 кюннге Тюркге атланнганды. Команда ары кетгинчи аны баш тренери Юрий Красножан бизге биринчи хазырлаула къалай ётгенлерини эм клубда къаллай жангылыкъла болгъанларыны юслеринден билдиргенди.

Юрий Анатольевич айтханнга кёре, Тюркде ала 53 футболчугъа къарагъандыла. Экинчи къарaугъа аладан жаланда тёртюсюн къойгъандыла. Экиси бла уа контракт бегитиуню юсюнден сёлешиуле бардырыла турадыла. Команда толусунлай а экинчи сборладан сора къураллыкъды.

Насыпха, «Спартак-Нальчикни» мурдорун къурагъан Джудовични, Амисулашвилини, Кисенковну, Филатовну сакълар онг болгъанды. Командагъа арендада ойнагъан Васин да къайтханды.

- Васин профессионал жаны бла бек иги ёсюп келгенди эм жангы сезонда ол бизге иги болушур деп оюм этеме,- дегенди баш тренер.

Командада Бикмаев, Леандро, Гетериев, Машуков да къалгъандыла. Сирадзе эм Стефан Деяк бла да келишимле этилгендиле. Болсада Роман Концедалов бла уа иш алыкъа ачыкълай къалады.

Энчи чертип Юрий Красножан жашла барысы да бек иги ойнарча халда болгъанларын чертгенди.

- Барысы да отпускдан аурлукъларына къошмай къайтхандыла. Ол а оюннга терк киририрге себеплик этгенди, - дегенди ол.

Баш тренер билдиргеннге кёре, команданы ючюнчю хазырланыулары 19-чу февральдан март айны ал кюнлерине дери Испанияда бардырыллыкъдыла. Анда «Локомотив» эм «Динамо» бла оюнла ётдюрюуню юсюнден келишимле этилгендиле.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Жангы китап

Илму жаны бла иги тинтилгенди

Бусагъатда къарачай-малкъар тилни юсюнден кёп илму монографияла, дерсликле жазылгъандыла. Тилибизни бёлюмлери тинтиледиле, диссертацияла къоруулaнадыла. Болсада аны бийик илму даражагъа жетдирир ючюн а, алыкъа кёп иш тамамларгъа керекди.

Бизни окъуу юйлерибизде орус тилни окъута туруп, анга юйренгенле кеслери къайсы тилни жюрютгенлерине, аны энчилигине эс бурулмайды. Бу затны эсге алып, илму жаны бла толу тинтилген амалланы ачыкълап, кёп болмай филология илмуланы доктору, профессор Гузеланы Жамал филология илмуланы кандидаты Созайланы Азамат бла бирге жангы окъуу дерслик басмалагъандыла.

«Орус тилни орфоэпиясын малкъар школлада окъутууну лингвистика мардалары» деген китап орус тилде жазылгъанын эсге алсагъ а, ол бу тилге юйреннген хар студентге, малкъар школлада орус тилден окъутхан устазлагъа, бирсилеге да хайырлыды.

Дерслик китап эки кесекден къуралгъанды. Биринчисинде тилни тенглешдириу амал бла окъутууну юсюнден айтылады. Экинчи кесегинде уа малкъар тилде бла орус тилде болгъан энчиликлени билирге боллукъду. Жыйымдыкъны къошагъында орус тилден алынып, малкъар тилде бир кесек тюрлендирилип жюрютюлген сёзлени тизмелери да берилгендиле. Андан сора да, пособияда студентлеге керекли жазыу ишле да бардыла. Аладан а орус тилде эм малкъар тилде фонемаланы юсюнден билирге боллукъду.

Китапны фонемаланы юсюнден бёлюмюнде эки тилде да ала кеслерин къалай жюрютгенлерини юсюнден илму жаны бла толу тинтилген юлгюле да бериледиле. Авторла орус тилде – беш, малкъар тилде уа сегиз ачыкъ фонеманы кёргюзтедиле.

Малкъар тилде сингармонизм уллу магъананы тутады. Аны себепли орус тилни сингармонизмге бойсунмагъан сёзлерин айта туруп, биз аланы ана тилибизни жорукъларына келишдирип къоябыз. Бу пособияда ол энчиликни юсюнден да айтылады.

Андан сора да, Гузеланы Жамал «Къарачай-малкъар тилни фонетикасы», «Къарачай-малкъар тилни фонологиясы» деген китапланы хазырлагъанды. Аланы хайыры бла уа биз, айхай да, фонетикада бла фонологияда болгъан энчиликлени бютюнда толу ангыларыкъбыз. Бу китапла орус тилде жазылгъанлары уа, аланы тюркология бла кюрешген бирси алимле да хайырланырча онг тапдырады.

МОКЪАЛАНЫ Зухура.

Кёгюрчюнлеге къыйын кезиу.
Сурат этюдну МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

ОТДАН САКЪЛАНЫУ

Уллу кёллюлюкню хатасы

Жангы жылны биринчи айында окъуна сабийлени хилилери бла Нальчикде кёп юйлеге от тюшгенди. Аланы кезиуюнде эки сабий ёлгенди, ючюсю къыйын саусузла болгъандыла.

Аллай жарсыулу ишле ата-аналаны уллу кёллюлюклериндеди. Ала гитче сабийлерини алларындан кирит этип, кёп заманнга кете эселе, къыйынлыкъ келмей къалыр деп къалай ышаныргъа боллукъду.

Аллай къыйынлыкъны быйыл 12-чи январьда Нальчикде Къабарты орамда жашау юйлени биринде жашагъан 30-жыллыкъ ана да сынагъанды. Ол, 3-4 -жыллыкъ сабийлерини алларындан кирит этип, шахарда жумушларын этерге кетгенди. Алай ол, нек эсе да, стол юсюнде сирнеклени букъдурургъа унутханды. Юйде кеслери къалгъан сабийле, ойнай кетип, эрикгенден сирнеклени алгъандыла, газетни къабындыргъандыла. Ол къумач бла тышланнган шинтикге тюшюп, аны жандыргъанды. Андан битеу юйню ичи от-жалын болгъанды.

Ана жумушларын тындырып къайтханда уа юйге от тюшюп, сабийлени тауушлары эшитилмегенди. Къатын, къоншулагъа барып, ишни болушун ангылатханды. Ала отоулагъа кирип къарасала тамата сабийни эси аууп, жугъун да билмей тура эди. Ана, аны эшикге чыгъарып, ызына къайтса, гитче жашы да, жерге жатып, солууу азмаз чыгъа тургъанын кёргенди.

Алай бла ана кесини уллу кёллюлюгю бла тамата жашыны жашауун юзгенди.

Александровка микрорайонда да тюз аллай жарсыулу иш болгъанды. Ана юч гитче сабийи бла жашап болгъанды. Бир кюн ол жукълап къалып, гитче сабий сирнек жандырып, юйге от салгъанды. Анда да абадан сабийлени ёле тургъанлай табып, больницагъа элтгендиле. Гитче къызчыкъ ол кюн уулу тютюнден тунчугъуп ёлгенди

Арсен САБАНОВ.

Туугъан жерибиз

Къая жол

Быллай аты бла Тёбен Малкъардан Жалпакъ жайлыкъгъа элтген жаяу жолчукъ барды. Элге бара, тардан къутулуп, черекни кюнлюм жанында къызыл къаяла тюбюне Фадауан дейдиле. Аны бели бла къызыл къаягъа жаяу жолчукъ барады. Зылгы элден чыгъып, ол жолчукъ бла ёр сюренги ёрлесенг, къаяны тюбю Зыгъырлы хубурлагъа жетесе. Алайдан ёрге уа зыгъырлы жерле бла барыргъа тюшеди.

Къаяны белинден ёргерекде узунуна ыран барды. Аны бла Къая жолгъа жете баргъан жерге чыгъаса. Алайны адамгъа къоркъуулу жерлери жокъдула. Ыранны барып, ёрге къарасанг, къырыкъны кёресе. Алайы тик жерди. Бийиклиги 4-5 метр болур.

Алайгъа чыгъар ючюн, басхыч ишлерге керекди. Адамла, тюбюнден кюйрюч агъачла келтирип, басхыч къурашдырадыла. Эки аягъын, чунгурла этип, ары орнатадыла. Сора агъач чюйле бла аны къаягъа бегитедиле. Баш жанын да тепмезча этедиле. Аны бла ёрлеп, андан ары барып болгъандыла.

Энди уа ары нек баргъанларын айтайыкъ. Чирик кёлден ёргерек келип, зыгъыр алыучу жер барды. Алайгъа Къангоша дейдиле. Алайдан черек таба арба жол болгъанды. Ол жол Эчки кёпюрге дери келип тохтайды. Алайда черекни эни бек болса 3-5 метрди. Ёгюз арбала аны юсю бла кюнлюм жанына ётюп, биз башында сагъыннган Жалпакъгъа баргъандыла. Анда алгъын малла къышда, жайда да тургъандыла. Къышда малчыла, кюзде уа дырынчыла, тар ичи бла келмей, ары Къая жол бла жюрюгендиле. Алайтын баргъан юч кереге жууукъду.

Жолну басхыч болгъан жеринде бек сакъ болмасанг, зыгъырда аягъынг учуп жыгъылсанг, кесинги тыялмай, тюбюне дери тёнгереп барыргъа къоркъууду.

1942 жылда Мухолну бригадалары Бабугент тийресинде нартюх жыя боладыла. Ол заманда немислиле Къашхатауну къолгъа этип эдиле. Алайдан ишлей тургъанла таба топладан атадыла да, бир топ окъ мухолчуланы къатында чачылып, ишчиледен бири - Юзеланы Башчы - алайда ёледи. Аны кёрюп, адамла къачадыла. Бирлери - Атабий Къара суу ичине, къалгъанлары уа - Жалпакъ таба.

Тауну башы бла, Къая жол бла Малкъаргъа ётебиз деп кетген къауум басхычха жетедиле. Андан тюшюп, зыгъырлы жер бла бара тургъанлай, аякълары учуп, энишге тёнгереп кетип, Тёбен элден Нёгерланы Чортайны къызы Аминат ёлген эди. Андан сора алайтын тиширыу элтген къалгъан эди.

Урушха дери Жалпакъ Зылгы элни жери эди. Сюргюнден къайтхандан сора уа Бабугентни «Чирик кёл» колхозуна ётгенди. Аны председатели Мусукланы Мустафа Жалпакъгъа машина жол ишлетген эди.

АТАБИЙЛАНЫ Магомет.
Огъары Малкъар.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АЛИКАЛАНЫВладимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну орунбасары, БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь -42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм - 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71 .
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилманчла бёлюм - 47-31-28.
Сурат алыучула - 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Информация коммуникацияла, жамауат биригиулени эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефонла: 42-06-51, 42-19-97

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салыннганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Теммоланы Мухадин - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Ахматланы Шахида (3-чю бет), Зезаланы Лида (4-чю бет), Акушуланы Феруза (1,2-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 3530 экз. Заказ № 250

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

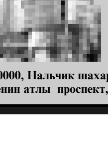

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5